

Милан Миловић,
судија Вишег привредног суда у Београду

UDK: 347.952

Судски пенали у светлу новог Закона о извршном поступку

Резиме

Судски пенали се у модерној привреди код нас све више користе од стипране повериоца као врло ефикасно средство утицаја (и принуде) на дужника да изврши своју неновчану обавезу утврђену правоснажном судском одлуком. Овај истицајући облигациони права и извршног поступка садржан је и у Закону о извршном поступку ("Сл. лист СРЈ", бр. 28/2000, ступио на снагу 8.7.2000. год.).

Аутор разматра судске пенале свестрано, износи законске услове за њихово одређивање (по Закону о облигационим односима и Закону о извршном поступку), одређивање висине судских пенала и критеријума за њихово смањивање, уз указивање на разлике између судских пенала и других пенала, уговорне казне и новчаних казни у извршном поступку; анализира однос судских пенала и накнаде штете. Уз рад је дао селективни преглед савремене судске праксе, нарочито привредних судова, која доприноси разрешењу бројних дилема у примени судских пенала нарочито када је реч о правним лицима – привредним субјектима.

Кључне речи: судски пенали, облигациони односи, извршни поступак, поверилац, дужник, остваривање, неновчана обавеза утврђена правоснажном судском одлуком, накнада штете, уговорна казна, новчане казне, привреда, привредни субјекти, привредни судови.

Институт **СУДСКИХ ПЕНАЛА** чија је сврха ефикасно утицање на дужника да изврши своју неновчану обавезу утврђену правоснажном судском одлуком, се у пракси све више користи, после релативног неслагања поверилаца (нарочито правних лица – привредних субјеката) у коришћењу овог облика заштите својих интереса. Може се рећи да је судска пракса, нарочито привредних судова, допринела да се бројне дилеме у примени судских пенала разреше. Овај институт тек треба да доживи афирмацију, посебно доношењем **новог Закона о извршном поступку** ("Службени лист СРЈ", бр. 28/2000 од 30. јуна 2000. године, ступио на снагу 8. јула 2000. године, у даљем тексту – ЗИП).

ЗИП у члану 177. на потпуно исти начин регулише судске пенале као и ранији Закон о извршном поступку (чл. 187.), што говори о опредељењу законодавца да и у савременом тренутку овај институт има оправдање, и шта више, посебан значај за остварења потраживања поверилаца у погледу неновчаних обавеза, а у модерној привреди је све више таквих обавеза односно потраживања.

Законски услови за одређивање судских пенала

По члану 177. ЗИП-а, о захтеву повериоца да суд обавезе дужника неновчане обавезе, утврђене правоснажном пресудом, на плаћање судских пенала **у смислу закона којим се уређују облигациони односи, одлучује се о извршном поступку**. На основу правоснажног решења о плаћању судских пенала, суд ће, на предлог повериоца, донети решење о извршењу. Плаћање судских пенала може се захтевати све док није тражено извршење судске одлуке. Право на судске пенале не припада повериоцу од дана подношења предлога за извршење.

Судске пенале је, као нови институт у нашем праву, регулишући повериочева права у неким посебним случајевима, увео Закон о облигационим односима ("Службени лист СФРЈ", бр. 29/78, 39/85, 45/89 и 57/89 и "Службени лист СРЈ" бр. 31/93, у даљем тексту: ЗОО).

По члану 294. ЗОО, питање судских пенала се регулише на следећи начин:

- **када дужник не изврши у року неку своју неновчану обавезу утврђену правоснажном одлуком, суд може, на тражење повериоца, одредити дужнику накнадни примерени рок и изрећи, у циљу утицања на дужника и независно од сваке штете, да ће дужник, ако не изврши своју обавезу и то у року, бити дужан да исплати повериоцу извесну своту новца за сваки дан задоцњења, или за коју другу јединицу времена, почев од истека тог рока и**
- **кад дужник накнадно испуни обавезу, суд може да смањи своту одређену на напред наведени начин, водећи рачуна о сврси због које је наредио њено плаћање.**

У наведеној одредби ЗОО појављује се **ПРАВНОСНАЖНА ОДЛУКА** а у ЗИП-у **ПРАВНОСНАЖНА ПРЕСУДА**, па се поставља питање да ли се судски пенали могу да траже и на основу правоснажног решења. Одговор је позитиван, јер је ЗОО у конкретној ситуацији хијерерхијски изнад ЗИП-а, који и сам у члану

177. говори о судским пеналима "у смислу закона којим се уређују облигациони односи", а то је свакако Закон о облигационим односима. Тај закон наводи правоснажну одлуку, што значи, поред пресуде и решење (на пример решење суда о прихватању судског поравнања између парничних странака по коме се дужник обавезао на неновчану чинидбу – испоруку одређене робе – и суд решењем утврдио да закључено судско поравнање има снагу извршне судске одлуке – пресуде) итд.

Поставља се питање да ли је од значаја, за одређивање судских пенала, то због чега дужник није извршио своју неновчану обавезу (питање кривице). Законодавац, а и судска пракса су дали одговор да се не тражи кривица дужника за неизвршење његове обавезе, пошто се судски пенали одређују уколико су испуњени цитирани законски услови. Остаје, међутим, могућност да се питање понашања дужника, при извршавању своје неновчане обавезе утврђене правноснажном одлуком, има у виду код одмеравања висине судских пенала.

Судски пенали се могу да захтевају само ако је дужникова обавеза неновчана, јер се за новчане обавезе једино може да тражи извршење те обавезе са одговарајућом каматом.

Поверилац је овлашћен да тражи судске пенале или да тражи принудно извршење правноснажне судске одлуке, те је на њему избор. Међутим, судске пенале може да тражи све док не поднесе предлог за принудно извршење судске одлуке.

Одређивање судских пенала и критеријуми при њиховом смањивању

Поставља се и питање практичне примене института судских пенала кроз више недоумица, а као основне би могле бити до које границе се могу изрицати судски пенали и критеријуми при смањивању пенала, када дужник накнадно испуни своју неновчану обавезу?

Пре одговора на наведена питања, треба знати да поверилац при подношењу предлога за одређивање судских пенала предлаже и висину судских пенала, да трајање судских пенала није ограничено и да се у пракси висина судских пенала оријентише према вредности (новчаној) дужникове обавезе и уобичајено је да се предлаже висина судских пенала 0,5 одсто дневно од вредности дужникове обавезе, да на висину утиче и дужниково понашање односно разлози због којих не извршава своју обавезу (некада постоје и оправдавајући разлози, а често је и у питању и каприц дужника па због тога не извршава своју обавезу, што све свакако може и мора да утиче на висину судских пенала).

Када се тражи одговор на питање до које се висине могу изрицати судски пенали, треба поћи од констатације да ЗИП не одређује границе докле се и до које висине, односно до које укупне висине могу да изричу судски пенали. То не значи да у изрицању судских пенала нема границе, па би било разложно да судови ту поступају веома опрезно, нарочито када је реч о неновчаној обавези (радњи) коју може да изврши и друго лице.

У односу на питање критеријума за смањење судских пенала, треба поћи од констатације да ЗИП не садржи правна правила о томе који ће суд, по којем критеријуму и на чији захтев смањити судске пенале кад дужник накнадно испуни своју неновчану обавезу. Одговор је дилемично дат на саветовању у Савезном суду, одржаном у Београду 10. и 11. јуна 1981. године, где је у закључку под 3. заузет следећи став:

"За доношење решења о смањењу пенала месно је надлежан суд који је донео решење о плаћању пенала." Према томе, то може бити само исти суд који и доноси решење о плаћању судских пенала и који спроводи извршење. Ово се чини на предлог дужника.

У погледу критеријума за смањење висине судских пенала, закључак би био да критеријуми проистичу из суштине овог института, односно његовог циља (значај неновчане обавезе, време које је потребно до постављања захтева и остале околности сваког конкретног случаја). У случају да је решење о смањењу пенала донето пре њихове исплате, извршење се ограничава на наплату смањеног износа. Уколико је наплаћен цео износ судских пенала, решење о смањењу судских пенала представља за дужника извршну исправу, на основу које дужник може да поднесе суду предлог за противизвршење.

Судски пенали и накнада штете

У низу питања у погледу судских пенала, која се у пракси постављају, истиче се и ово: Шта у случају да поверилац неновчане обавезе захтева и накнаду штете, с обзиром на то да се судски пенали одређују независно од штете (до које може доћи неизвршењем неновчане обавезе)?

У наведеним случајевима требало би применити члан 276. ЗОО по коме у случају да поверилац неновчане обавезе захтева, поред пенала, и накнаду штете – дужник би могао са успехом да приговори да се од утврђеног износа штете одбије износ већ плаћен на име судских пенала.

Према изнетом, пошто поверилац има право да тражи судске пенале, без обзира да ли је претрпео било какву штету, што дужник није извршио своју неновчану обавезу, у случају да у посебној парници тражи накнаду штете, у тој парници може успети у случају да висина штете прелази износ који је добио на име судских пенала и то само за ту разлику.

Разликовање судских пенала од уговорне казне

С обзиром на то да су и институт судских пенала и институт уговорне казне у облигационом праву познати као институти за учвршћивање уговора и накнаду штете која може настати због неизвршења уговора или наступања доцње, ова два института се међусобно разликују по настанку обавезе, тј. уговорна казна се одређује уговором, а судски пенали законом.

На саветовању Савезног суда, Врховног војног суда, Врховног суда Србије, Врховног суда Републике Црне Горе и Вишег привредног суда у Београду, које је

одржано 1996. године у Београду, усвојен је и овај закључак: у случају да су за повреду уговорне обавезе законом прописани судски пенали, а странке, поред тога, уговоре и уговорну казну, поверилац може да бира између уговорне казне и судских пенала, а не може да постави захтев по оба основа, ако законом није другачије одређено.

Разликовање судских пенала од других пенала

Када је реч о судским пеналима, треба подвући битне разлике између уобичајених пенала (од латинског *poena* – казна) – износа новца који је сауговарач дужан да плати, или какве друге имовинске користи коју је дужан да прибави другој страни, ако своју обавезу не испуни или је испуни неуредно. Ти пенали се одређују законским прописима, тарифама или трговинским обичајима, у одређеном паушалном износу. Ти пенали служе, као и уговорна казна, учвршћењу уговора и истовремено као накнада штете коју до висине пенала не треба доказивати. Пенали су најчешће предвиђени прописима код послова који се масовно закључују.

Разлика између судских пенала и новчаних казни у извршном поступку

Судски пенали, у принуђивању дужника да изврши своју неновчану обавезу утврђену правноснажном одлуком, изричу се увек по предлогу повериоца и њихова наплата се, такође, врши по предлогу повериоца. Новчане казне се такође изричу на предлог повериоца, а после изрицања, даљи поступак тече по службеној дужности, јер ако дужник у примереном року не поступи, суд без предлога повериоца спроводи извршење.

У ЗИП-у се предвиђа максимални износ новчаних казни и за правна и за физичка лица, док за износ судских пенала закон није одредио границу, односно до које висине се могу изрицати судски пенали.

Новчани износ утврђен одлуком о плаћању судских пенала се наплаћује у корист повериоца, а износ наплаћен новчаним казнама није приход повериоца, већ друштвено-политичке заједнице (државе).

Најзад, у погледу смањења висине судских пенала постоји могућност (у случају да поверилац неновчане обавезе захтева и накнаду штете) да дужник са успехом приговори да се од утврђеног износа штете одбије износ који је плаћен повериоцу на име пенала, као и да се у одређеним случајевима постигне повраћај наплаћеног износа на име судских пенала и то противизвршењем, уколико суд смањи судске пенале а већ су наплаћени. Код новчаних казни та могућност не постоји, сем у случају приговора да су одређеним решењем о новчаној казни прекорачени законски максимуми.

Надлежност код изрицања судских пенала

У погледу надлежности, и то месне, за доношење решења о плаћању судских пенала надлежност треба одредити по општој месној надлежности из Закона о парничном поступку.

За доношење решења о извршењу решења о плаћању судских пенала и за спровођење тог решења, надлежност треба ценити по одредбама ЗИП-а, у зависности од предложеног средства извршења.

Приговор је једино правно средство против решења у извршном поступку и у односу на судске пенале

Против решења у вези судских пенала у извршном поступку могући правни лек је приговор и то је једина од разлика у односу на ранију регулативу тј. изостала је могућност жалбе и одлучивања у другостепеном поступку. Ово по општој одредби новог ЗИП-а по коме је: приговор постао једини тј. искључиви правни лек против решења донетог у првом степену. О приговору одлучује веће тројице судија истог суда тј. суда који је донео основно решење.

ЗИП је ступио на снагу 8. јула 2000. године, што значи да његове норме дејствују у правном саобраћају. Садржај члана 262. ЗИП-а, по коме ће се поступак извршења и обезбеђења започет до дана ступања на снагу овог закона окончати по одредбама новог ЗИП-а, упућује на закључак да ће се одредбе ЗИП-а применити на све оне поступке који нису окончани до дана његовог ступања на снагу, па и на судске пенале. То, међутим, не значи да се одредбе новог ЗИП-а односе на већ завршене предмете тј. стања по правноснажним решењима по жалбама где је по ранијем пропису одлучио другостепени суд (на пример преиначио одлуку о судским пеналима коју је донео првостепени суд и сл.). Правне ситуације које су настале или престале у време ранијег ЗИП-а сматрају се "свршеним" применом правих правила која су била позитивно право у време одлучивања, те овде нема ретроактивности.

II

Пракса судова у вези судских пенала

1.

На саветовању Савезног суда, Врховног војног суда, Врховног суда Србије, Врховног суда Републике Црне Горе и Вишег привредног суда у Београду 1996. године, у погледу судских пенала усвојени су следећи закључци:

1. У случају да поверилац неновчане обавезе, поред судских пенала, захтева и накнаду штете, дужник може са успехом да приговори да се од утврђеног износа штете одбије износ већ плаћен на име судских пенала.

2. У случају да су за повреду исте уговорне обавезе законом прописани судски пенали, а странке, поред тога, уговоре и уговорну казну, поверилац може да бира између уговорне казне и судских пенала, а не може да постави захтев по оба основа, ако законом није другачије одређено.

3. Поднесен предлог за извршење који је касније повучен, није препрека за примену судских пенала.

2.

Повлачење предлога за извршење и право на судске пенале

Одељење за привредне спорове Вишег привредног суда у Београду на седници од 28. јуна 1996. године на питање да ли поверилац има право на судске пенале уколико је повучен предлог за извршење, дало је следећи одговор: "Поднет предлог за извршење, иако касније повучен, представља препреку за примену судских пенала из члана 187. Закона о извршном поступку, односно члана 294. Закона о облигационим односима. Једном предложено извршење судске одлуке делује неопозиво, тако да поверилац нема право на судске пенале од дана подношења предлога за извршење, иако га је касније повукао." Да ли је на снази и даље став Вишег привредног суда у Београду (који је објављен и у књизи Правна схватања Вишег привредног суда у Београду, 1997. године) с обзиром на супротан став који је по овом питању заузет на саветовању Савезног суда у Београду 1996. године?

Правно становиште Вишег привредног суда у Београду, изражено кроз одговор на постављено питање од 28. јуна 1996. године **СТАВЉА СЕ ВАН СНАГЕ**, јер је по овом правном питању заузето правно схватање на саветовању Савезног суда, Врховног војног суда, Врховног суда Србије, Врховног суда Републике Црне Горе и Вишег привредног суда у Београду одржаног од 24. до 26. септембра 1996. године, које гласи: "Као спорно у пракси се своди ово питање на то да ли једном поднесен предлог за извршење који је касније повучен представља препреку за примену судских пенала." Ово питање поставило се у вези примене одредбе члана 187. став 4. Закона о извршном поступку према којој "право на судске пенале не припада повериоцу од дана подношења предлога за извршење", из чега би се евентуално могло закључити да једном поднесен предлог за извршење, који се касније повуче, представља сметњу за могућност примене судских пенала.

Према одредби члана 193. став 3. Закона о парничном поступку повучена тужба **СМАТРА СЕ ДА НИЈЕ НИ БИЛА ПОДНЕСЕНА** и може се поново поднети. Према одредби члана 14. **Закона о извршном поступку** у поступку извршења и обезбеђења **СХОДНО СЕ ПРИМЕЊУЈУ** одредбе **Закона о парничном поступку**. Сходном применом члана 193. став 3. Закона о парничном поступку произлази да уколико поверилац повуче предлог за извршење, сматра се да предлог никада није ни био поднет, па зато поверилац може, пре поднетог новог предлога за извршење, тражити доношење решења о судским пеналима у смислу члана 187. Закона о извршном поступку.

(Правно схватање утврђено на заједничкој седници одељења за привредне спорове и привредне преступе Вишег привредног суда у Београду од 9. јула 1998. године).

3.

Обавезу из правноснажне пресуде је дужник у обавези да изврши у року, без остављања накнадног рока, а ако то не учини дужан је да плаћа судске пенале за сваки дан задоцњења. Услов да се одреде судски пенали је и чињеница да поверилац није захтевао принудно извршење судске одлуке. О висини судских пенала суд одлучује после подробне и потпуне оцене сваког случаја.

Из образложења:

Првостепени суд је решењем И.310/2000 од 17. јануара 2000. године изреком става 1. одредио дужнику накнадни рок од 8 дана од пријема решења да изврши своју обавезу по правноснажној пресуди привредног суда у С.М П. 441/99 од 29.1.1999. године и испоручи повериоцу количину од 172 просторна метра огревног дрвета. Изреком става 2. суд је одлучио да уколико дужник у остављеном року не изврши своју обавезу да је дужан да повериоцу плати на име **СУДСКИХ ПЕНАЛА** по 1.000 динара за сваки дан задоцњења почев од истека рока одређеног решењем па све до предаје наведених ствари.

Против наведеног решења жалио се дужник по којој је другостепени суд нашао да је жалба делимично основана и то само у погледу висине одређених судских пенала.

Другостепени суд истиче да је првостепени суд правилном применом члана 187. Закона о извршном поступку обавезао дужника на плаћање судских пенала за сваки дан закашњења почев од истека рока од 8 дана. Плаћање судских пенала предвиђено је чланом 294. Закона о облигационим односима, које одредбе је првостепени суд имао у виду код одређивања судских пенала у овом конкретном случају. Поверилац није захтевао принудно извршење правноснажне судске одлуке подношењем предлога за извршење, па је и тај услов испуњен.

Жалбени наводи не утичу на правилност побијаног решења у погледу обавезе плаћања судских пенала. Дужник је дужан у смислу члана 319. Закона о облигационим односима да испуни обавезу у месту одређеном правним послом или законом. Ако је дужник правно лице, као у конкретном случају, које има више јединица у разним местима, као место испуњења сматра се седиште јединце која је требало да изврши неопходну радњу за испуњење обавезе. С тим у вези, ако уговором није шта друго предвиђено, дужник је био дужан да позове повериоца писмено да преузме 172 метра просторног огревног дрвета у месту које дужник одреди. Разуме се да је у том случају поверилац дужан да изврши утовар и превоз дрвета, када није уговорено да то изврши дужник. Међутим, дужник није позвао повериоца да преузме огревно дрво и није му исплатио противвредност дрвета.

Са друге стране, Виши привредни суд налази да је првостепени суд превисоко одредио висину пенала у износу од 1.000 динара дневно, тј. за сваки дан задоцњења. Због тога је у том делу преиначио првостепено решење и обавезао дужника да уместо 1.000 динара за сваки дан задоцњења плати дужнику 500 динара и то све до предаје наведених ствари.

(Из решења Вишег привредног суда у Београду Пж. 321/2000 од 16.5.2000. године).

4.

Правно схватање Вишег привредног суда у Београду заузето кроз одговор на питање на седници одељења за привредне спорове 29.6.2000. године.

Како спровести извршење ради наплате судских пенала утврђених у номиналном износу за сваки дан доцње у предаји деоница, које дужник – деоничарско друштво није штампало због чега поверилац тражи извршење?

Извршење ће се спровести сходно члану 294. Закона о облигационим односима и члану 177. Закона о извршном поступку.

Milan Milović

Judge of the Higher Commercial Court in Belgrade

Court-imposed Penalties in the Framework of the New Code on Execution Procedure

Summary

Court-imposed penalties are a measure that is used more and more often by creditors in domestic commercial transactions as a very efficient instrument of influence (and compulsion) on the debtor to perform his non-monetary obligation confirmed by a final judgment. This is an institution of the law of contracts and of the execution procedure which is regulated by the Code of Execution Procedure ("Official Journal of the Federal Republic of Yugoslavia", no. 28/2000 that entered into force on July 8, 2000).

The author makes a thorough analysis of the court-imposed penalties. He explains statutory conditions for ordering of this measure (as defined by the Code of Obligations

and the Code of Execution Procedure), and the criteria of determining and reducing the amount of penalties. He points out differences between court-imposed penalties and other similar measures, such as contractual penalties and fines in the execution procedure. He further analyzes the relationship between court-imposed penalties and damages. The analysis is accompanied by a selected overview of the recent case law, especially judgments rendered by commercial courts. These judgments clarify many uncertainties with respect to application of court-imposed penalties, in particular in relation to legal persons as commercial actors.

Keywords: *court-imposed penalties, law of contracts, execution procedure, creditor, debtor, claim, non-monetary obligation confirmed by a final judgment, damages, contractual penalties, fines, commerce, commercial actors, commercial courts.*